



# DIE HAGHE

GESCHIEDKUNDIGE VERENIGING DIE HAGHE —  
VRIENDEN VAN HET HAAGS HISTORISCH MUSEUM  
ANNO 1890  
BESCHERMVROUWE H.K.H. PRINSES BEATRIX



LEDENBERICHT Januari 2024 / 134e JAARGANG NR. 1 / VERSCHIJNT 6X PER JAAR

## Van de voorzitter

Dit is het eerste digitale Ledenbericht uit onze geschiedenis. Dat biedt ruimte om het tijdens de presentatie van het jaarboek 2023 door mij uitgesproken openingswoord in dit Ledenbericht op te nemen. Deze “Van de voorzitter” beperk ik daarom tot de kern: het bestuur wenst u en de uwen een historisch mooi 2024!

**Max Keulaerds**

## Openingswoord Max Keulaerds - Presentatie Jaarboek 2023

### 12 december 2023 – Maris College Belgisch Park

**Wat hebben voetbalclub H.V.V., Kröller-Müller, een koninklijke kussenkast, deze middelbare school en het Bezuidenhoutse Bosbad gemeen? Dat zijn de vijf onderwerpen van de dit jaar in het jaarboek verschenen artikelen. Die jaarboeken vormen de hoeksteen van onze vereniging. Deze vijf onderwerpen vormen daarmee de hoeksteen van vanmiddag.**

De kwaliteit van de artikelen in het Jaarboek is ook dit jaar weer hoog. De artikelen zijn doorwrocht en vernieuwend. Bij lezing kan zeker niet alleen worden geleerd en bewonderd, maar soms ook gelachen om de erin beschreven voorvallen. Ook indien de historische context serieus is.

Een van de vijf door mij genoemde onderwerpen verklaart waarom wij hier in het Maris College tezamen zijn. Onlangs werden Liesbeth Heijnis, Enno de Vries en ik hier hartelijk ontvangen door interim directeur Doeke Jan Renema, aan wie ik later vanmiddag het eerste exemplaar van het jaarboek zal overhandigen. Doeke Jan had een boek meegenomen met een korte levensbeschrijving erin van alle leerlingen die in de Tweede Wereldoorlog op deze school hebben gezeten en toen zijn omgekomen. Ons voorrecht om in deze tijd en op deze plek te leven werd door dat boek nog eens duidelijk. De eerste erin genoemde leerling kwam in het toenmalig Nederlands-Indië door onthoofding om het leven. Daardoor realiseerde ik me ook weer hoe belangwekkend ogenschijnlijk alleen lokale geschiedenissen vaak is. Er is immers vrijwel altijd verbinding met de grote geschiedenis, hetgeen het jaarboek ook dit jaar weer illustreert.

In het eerste artikel van het Jaarboek onderzoeken **Jan Luitzen** en **Wim Zonneveld** de beginjaren van H.V.V. en de manier waarop de nationale voetbalcompetitie en de spelregels gestalte kregen. De titel luidt *“Horten, stoten en controverses”* en de subtitel *“De intrigerende weg van het voetbalkampioenschap van H.V.V., april 1891”*. Het is een heerlijk Kuifjesachtig artikel, dat mooie verslagen bevat, die model staan voor het scoren in het vroege voetbal van de negentiende eeuw. Eerst houdt de doelman de bal – ik citeer het in het artikel genoemde bericht verder letterlijk – *“te lang in zijne handen, zoodat Weinthal den tijd had om toe te loopen en een heftige duwpartij te beginnen, die evenwel op niets uitliep, daar beiden de goalpaal deden omvallen en het zoodoende over was.”* U begrijpt dat het voetbal van toen zich nog niet veel onderscheidde van rugby. Tezamen met cricket zijn deze sporten overgewaaid uit Engeland.

Verbinding met de grote geschiedenis wordt gemaakt met de beschrijving van de winter 1889-1890. De “Russische griep” die toen uitbrak is de eerste pandemie van de moderne wereld. Deze eist in die winter wereldwijd een miljoen doden. In de grotere Nederlandse steden vallen tientallen tot honderden slachtoffers. Voetbalclubs hebben vanwege de vele afwezigen moeite hun teams rond te krijgen en afgesproken wedstrijden worden uitgesteld. De winter daarna levert ook grote problemen voor H.V.V. op. De “Barre Winter” is dermate spectaculair en maatschappelijk ingrijpend dat er later – niet in verband met H.V.V. – een roman en populair-wetenschappelijke herdenkingsuitgaven aan zullen worden gewijd. Prachtige bijvangst van die winter is het ontstaan van de Elfstedentocht. Jaap Eden debuteert.

Het jaar daarna lijkt het Nederlandse voetbal nog steeds op rugby. Een oud-speler schrijft daarover later: *“Als er wedstrijden gehouden werden was het een toer om de toeschouwers – nog geen duizend bij elkaar – buiten de lijnen te houden. We kregen wel een paar agenten om daarvoor te zorgen, maar die waren zelf zóó enthousiast, dat zij mét het publiek ver over de streep kwamen en het spel dikwijls onderbroken moest worden om hen weer achter de lijnen te krijgen.”* Voor verder leesvermaak verwijz ik naar het artikel.



*Overhandiging Jaarboek aan Doeke Jan Renema (!) door Max Keulaerds.*

**Robert van Lit** schrijft een fraai artikel met de subtitel *“Het rijke leven van Anton en Helene Kröller-Müller in Den Haag en Wassenaar”*. Het leert ons dat het beroemde Kröller-Müller Museum startte aan het Lange Voorhout 1, naast het kantoor van de firma Kröller aan het Lange Voorhout 3. Op Lange Voorhout 3 – niet in hetzelfde pand; dat is in de Tweede Wereldoorlog afgebrand – werk ik al jaren. Ook daarom heb ik het artikel met veel interesse gelezen. Het geld dat Anton Kröller op nummer 3 verdiende werd door zijn echtgenote op nummer 1 uitgegeven aan schilderkunst. Twintig jaar lang was dat daardoor een van de weinige locaties in Europa waar zoveel kunst bijeen hing van moderne kunstenaars als Van Gogh, Signac, Seurat, Picasso en Mondriaan. Sinds 1913 fungeerde Lange Voorhout 1 als een echt museum. Tot de bezoekers behoorden ook leden van Die Haghe.

Over Anton Kröller gaat de anekdote dat hij, wanneer hij liep van zijn eigen kantoor op Lange Voorhout 3 naar dat van zijn vrouw op nummer 1, zei: *“Nu gaan we van de credit naar de debetzijde.”*

Het echtpaar was zo stinkend rijk dat zij bijvoorbeeld een eigen architect in dienst had. Tot drie keer toe liet het echtpaar door de architect een pand ontwerpen dat op de plek waar het moest komen op twee etages in latten en doek en verplaatsbaar werd neergezet. De Haagse aanneemer Boersma moest er goud aan hebben verdiend. Grote namen die in het artikel voorkomen zijn de kunstpedagoog Bremmer en architect Mies van der Rohe, die de Kröllers als 26-jarige inhuurden. Deze architect zou later uitgroeien tot een wereldster en furor maken met zijn “less is more”-concept en zijn minimalistische glazen wolkenkrabbers in Chicago en New York. Hij kreeg een werkkamer in het kantoor aan het Lange Voorhout 3. Uiteindelijk is deze architect vervangen. Door Berlage.

Het artikel beschrijft de Haagse en Wassenaarse jaren en de uiteindelijke gang naar de Veluwe van het echtpaar uitvoerig en kleurrijk. Met de firma Kröller is het niet goed afgelopen, maar met de schilderijencollectie – zoals wij allemaal weten – gelukkig wel. Als u nu over de Veluwe in de buurt van het museum loopt, zult u zien dat daar relatief veel rondondendrons staan. Weet u waarom? De onhebbelijke Helene Kröller-Müller wilde niet geconfronteerd worden met haar tuinlinden en ander personeel. De daartoe aangebrachte rondondendrons gaven hen gelegenheid daaronder weg te duiken, indien Helene Kröller-Müller in de buurt kwam. Lees ook dit fraaie artikel!

Ik dacht: wat moet ik met een artikel over “Een koninklijke kussenkast”? **Saskia Broekema** bewijst: veel! Haar artikel begint als een spannende Netflixserie: *“Groot is de verrassing wanneer in 2013 tijdens de restauratie van een kussenkast aan de binnenkant van de linkerdeur, in een geheim vak, een prachtig gekalligrafeerde oorkonde in een koker wordt aangetroffen. Uit deze oorkonde blijkt dat de kast een onderdeel is van een geschenk dat in 1901 aan Koningin Wilhelmina is aangeboden ter gelegenheid van haar huwelijk”*.

Het artikel beschrijft de geschiedenis van de kast, die op zichzelf al de moeite waard is. Nog interessanter vond ik de beschrijving van de achtergrond van degenen die de kussenkast aan de bewijst: veel! Haar artikel begint als een spannende Netflixserie: *“Groot is de verrassing wanneer in 2013 tijdens de restauratie van een kussenkast aan de binnenkant van de linkerdeur, in een geheim vak, een prachtig gekalligrafeerde oorkonde in een koker wordt aangetroffen. Uit deze oorkonde blijkt dat de kast een onderdeel is van een geschenk dat in 1901 aan Koningin Wilhelmina is aangeboden ter gelegenheid van haar huwelijk”*.

Het artikel van **Stefan Kras** beschrijft – ik citeer de subtitel – *“De zesde hbs Nieuwe Duinweg 1922-1943”*. Het bevat een indringende beschrijving van de school in de beginjaren en tijdens de Duitse bezetting. De school was toen gevestigd aan de Nieuwe Duinweg, op Scheveningen, en stond midden in het Sperrgebiet. In het schooljaar 1940-1941 besloten de Haagse docenten Nederlands de leerlingen van alle hbs-scholen Vondel's toneelstuk “Lucifer” te laten repeteren. Daarin komt de volgende veelzeggende passage voor: *“Zoo zal een vreemde deling, een worm, het hoogste woort hier boven voeren? En een ingeborene zwichten voor vreemde heerschappy?”* Passie verzet dus. De beschreven oorlogsgeschiedenis is uiteraard geenszins om te lachen. Toch wil ik u de tekst van een berichtje van 18 maart 1941 van een vader aan toenmalig directeur Kamerbeek niet onthouden:

*“Geachte heer Kamerbeek, Hierbij deel ik u mede dat mijn zoon Allard uit III-C gisteren niet op school is geweest, omdat hij, reeds te laat op school te komen, door een lange colonne militaire auto's en wielrijders is heen gegaan. Daarom werd hij gedwongen mee te fietsen met deze colonne, welke hem meenam in het tempo tot bij Haarlem waar hij werd losgelaten! Daar kon hij gelukkig bij familie lunchen en is 's middags met de trein huiswaarts gered. Hoogachtend, E.H. Boissevain”*

Zojuist ze ik iets over het boek dat ik tijdens mijn recente bezoek aan deze school wist inzien. De zwaarte van dat boek en de zwaarte van de oorlogsgeschiedenis van deze school vat ik samen door een ietwat langer citaat uit het Jaarboek:

*“Nadat de school vanwege de oorlogshandelingen in mei 1940 en de nasleep daarvan enkele dagen gesloten was, kregen leerlingen en leraren een enorme klap te verwerken: de Joodse eindexameneerling Hans van Gelderen had op de dag van de Nederlandse capitulatie (15 mei) zelfmoord gepleegd door vergassing, samen met zijn zus en zijn ouders (zijn vader was SDAP-Tweede Kamerlid prof. Jacob van Gelderen). Hans' oudere broer had als enige van het gezin gekozen om te blijven leven en bracht de school met een aangrijpend briefje op de hoogte van het nieuws.”*

Dat aangrijpende briefje staat afgebeeld op pagina 128 van het jaarboek. De verbinding van het jaarboek met de grote geschiedenis – die de kleine geschiedenis soms midscheeps raakt – kan niet treffender worden geïllustreerd.

Het laatste artikel met de titel *“Het Bosbad in het Bezuidenhout 1937-1945”* is geschreven door mede-bestuurslid en zwemster **Laura Plezier**. Zij stuitte niet zo lang geleden op een intrigerend informatiebord. Het betrof een overdekt zwembad, met een bijzondere architectuur, dat al na acht jaar was gesloopt en daarna in de vergetelheid raakte. Het artikel is chronologisch opgebouwd langs de lijn van de besluitvorming voorafgaand aan de bouw van het zwembad. Voor degenen die overwegen de politiek in te gaan en houden van snelle besluitvorming is het artikel een must-read. Dik kans dat die ambitie na lezing van dit artikel niet meer bestaat.

De discussie over de totstandkoming van het zwembad duurt vele jaren. Het is een strijd tussen politieke partijen, Sportfondsen en private partijen zoals de eigenaren van De Regentes. Voormalig burgemeester Patijn was tegen overdekte zwembaden, omdat hij die schadelijk voor de gezondheid vond. Op 13 juli 1931 stemde de Gemeenteraad desondanks in met de bouw door Sportfondsen van een overdekt zwembad. Na veel gesteggel gooiden Geduputeerde Staten van Zuid-Holland in 1934 roet in het eten. Uiteindelijk kreeg Sportfondsen de opdracht niet, waardoor aangesloten spaarders hun inleg niet terugkregen. Bij een verhaalsactie van de spaarders speelde ZIAN een belangrijke rol. Weet u waar dit een afkorting van is? ZIAN betekent: Zwemmen Is Altijd Nuttig. Procederen is echter niet altijd nuttig. ZIAN heeft het dus uiteindelijk bij zwemmen gelaten. Het schitterende en in het artikel uitvoerig beschreven zwembad is ontworpen door architect Westerhout. Op pagina 140 staat een foto ervan. Westerhout moet een goede architect zijn geweest. In het Bezuidenhout staat nog één nalatenschap van hem: het kantoor van de Sociaal-Economische Raad aan de Bezuidenhoutseweg 60. Lezing van ook dit artikel beveel ik van harte aan.

Naast de artikelen bevat het jaarboek berichtgeving over de monumentenzorg in Den Haag, een verslag van het Haags Historisch Museum en Rijksmuseum de Monumentspoort en een overzicht van overleden Hagenaars, met bijzondere aandacht voor Henk Bordewijk, Ad Havermans, Rudi Hemmes en Eric Schneider. Daarnaast bevat het jaarboek een update ‘Nieuwe Haagse Archieven’ en de gebruikelijke informatie over verschenen ‘Haagse’ publicaties, de samenstelling van het Haagse gemeentebestuur en nieuwe straatnamen. En last but not least: de kroniek en het onontbeerlijke register.

Het Jaarboek 2023 is er! Lees, leer en bewonder!

## Belangrijk: doorgeven e-mailadres.

Op de ledenvergadering van 28 oktober j.l. is besloten om de ledenberichten voortaan via de mail te versturen. Er zijn meerdere voordelen aan het digitaliseren van het ledenbericht. De belangrijkste reden is dat de kosten van vormgeven, drukken en verzenden, nu een van de grootste posten op de begroting, voorkomen worden. Ook kunnen de berichten actueler worden doorgegeven en is de tekstomvang niet gebonden aan een strict format van ‘actua’s’.

Niet van alle leden is een e-mailadres bekend. Deze leden zullen het ledenbericht nog per post ontvangen. Wij willen graag het aantal postadressen zoveel mogelijk beperken en vragen aan de leden die dit ledenbericht nu per post ontvangen om een emailadres door te geven aan de ledenadministratie.

Mocht u bezwaar tegen verzending per mail hebben dan kunt u kenbaar maken aan de ledenadministratie dat u het ledenbericht per post wilt ontvangen. Zie hiervoor de contactgegevens in het groene vak onderaan het ledenbericht.

N.B. Alle ledenberichten kunnen overigens ook via de website worden gedownload of (terug)gelezen en makkelijk worden uitgeprint. (<https://haagsegeschiedenis.nl>).

## Activiteiten

### De ziel van de Binckhorst

Op 24 januari zal Miep Smitsloo-De Graaff een lezing houden over de Binckhorst waarin aandacht wordt besteed aan de ontwikkelingen in het gebied zoals de bedrijven, de Trekvljet, de iconen, de Binckhorstlaan en de toekomst van het gebied. Met name zal worden ingegaan op de geschiedenis rond het Kasteel De Binckhorst.



E.e.a. is vastgelegd in haar boek “De Ziel van de Binckhorst”.

Menno Smitsloo, de echtgenoot van de schrijfster, is de huidige eigenaar van het kasteel. Het kasteel, naamgever van het gebied, is gelegen aan de Binckhorstlaan en wordt omringd door het oude industriegebied. Hier vindt de komende jaren een transformatie plaats van industrie naar woon- en werklocatie. Het is de grootste en meest complexe binnenstedelijke gebiedsontwikkeling van Den Haag. De sloop van kantoren maakt dat het kasteel in het zicht is komen te liggen. Het vormt een historisch hoogtepunt van het te transformeren gebied.

Miep Smitsloo-de Graaff, De Ziel van de Binckhorst, Sleutelstad Uitgevers/Smitsloogroep, voorjaar 2023. Verkrijgbaar via [website www.dezielvandebinckhorst.nl](https://www.dezielvandebinckhorst.nl) en boekhandel Douwes, Herengracht 60, Den Haag. 284 pagina's ISBN 978-90-8115-802-2 Prijs 29,95 euro

|           |                                                                                                                                             |
|-----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Datum     | 24 januari 2024                                                                                                                             |
| Aanvang   | 15.00 uur, koffie / thee vanaf 14.45 uur                                                                                                    |
| Duur      | ca. 1.5 uur                                                                                                                                 |
| Locatie   | De Salon van het Haags Historisch Museum. Korte Vijverberg 7                                                                                |
| Kosten    | € 5 voor leden en € 7,50 voor introductés                                                                                                   |
| Aanmelden | <a href="http://www.haagsegeschiedenis.nl/activiteiten">www.haagsegeschiedenis.nl/activiteiten</a> (zie ook knop onderaan dit ledenbericht) |

## Schulen in Den Haag

Op 14 februari zal Kees van Leeuwen een lezing houden over schuilplaatsen in Den Haag en omstreken. In de tijd van de Koude Oorlog zijn diverse schuilkelders gebouwd. Onder Den Haag was een uitgebreid, geheim netwerk aanwezig die al deze schuilplaatsen met elkaar verbond. De schuilkelders in Den Haag zijn nu niet meer in gebruik en min of meer vergeten.

Gezien de geopolitieke ontwikkelingen m.b.t. de Ukraine is het denken over schuilkelders weer wat actueler geworden. Kees van Leeuwen geldt al jaren als de deskundige op dit gebied en kan daar boeiend over vertellen.

|           |                                                                                                    |
|-----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Datum     | 14 februari 2024                                                                                   |
| Aanvang   | 15.00 uur                                                                                          |
| Duur      | zie website (onder bij aanmelden adres)                                                            |
| Locatie   | idem                                                                                               |
| Kosten    | idem                                                                                               |
| Aanmelden | <a href="http://www.haagsegeschiedenis.nl/activiteiten">www.haagsegeschiedenis.nl/activiteiten</a> |

## Nieuwe leden

De heer F. Rijke;  
de heer M. Hoogland;  
de heer G. Pranken;  
de heer W. van der Vis;  
de heer R. Soetekerkers;  
de heer W. Wiitenhorst;  
de heer B. Bruins;  
de heer A.J.B. Lenschink;  
de heer S.J. B. L. Schaaphok.

## Agenda

### 24 januari 2024

Lezing Miep Smitsloo-de Graaff, De Ziel van de Binckhorst

### 14 februari 2024

Lezing Kees van Leeuwen, schulen in Den Haag

## snel naar

**aanmelden activiteit**

**website Die Haghe**

**handige websites**

|                                                                                      |                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Het bestuur van Die Haghe is als volgt samengesteld:                                 | Secretariaat<br>Palingsplantsoen 6<br>2496 NB Den Haag<br>E-mail:<br><a href="mailto:secretariaat@haagsegeschiedenis.nl">secretariaat@haagsegeschiedenis.nl</a>                                    | Redactieadres ledenbericht<br>Cornelis de Witlaan 16B<br>2582 CM Den Haag<br>E-mail:<br><a href="mailto:j.monomereau@kprmail.nl">j.monomereau@kprmail.nl</a><br>Redacteur ledenbericht<br>Dhr. J. Monomereau | Jaarboek Die Haghe<br>Voor aanwijzingen auteurs en verzenden van kopij:<br><a href="mailto:secretariaat@haagsegeschiedenis.nl">secretariaat@haagsegeschiedenis.nl</a><br><br>Contributie/opzegging:<br>Bij opzegging van het lidmaatschap in de loop van het verenigingsjaar blijft de contributie voor dat jaar verschuldigd. Zie statuten op de website van Die Haghe. |
| <b>Voorzitter</b><br>Dhr. M.J.M.T. Keulaerds                                         | <b>Financiën</b><br>Rekening 06.4309V-80000.0717.91 L.N.V.<br>Geschiedkundige ver. Die Haghe                                                                                                       | <b>Website Die Haghe:</b><br><a href="http://www.haagsegeschiedenis.nl">www.haagsegeschiedenis.nl</a>                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Secretaris</b><br>Dhr. W.A. Hayes                                                 |                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Penningmeester</b><br>Dhr. W.K.H. Berghuis                                        |                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Leden</b><br>Mw. R. Bikkes<br>Dhr. T. Brill<br>Mw. L.M. Plezier<br>Dhr. R. Schütz | <b>Info ledenadministratie en opgave nieuwe leden</b><br>Dhr. E.B. de Vries<br>Hoefbladlaan 69<br>2585 GH Den Haag<br><a href="mailto:admin@haagsegeschiedenis.nl">admin@haagsegeschiedenis.nl</a> |                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

Deze e-mail is verstuurd aan [{{email}}](#). • Als u geen nieuwsbrief meer wilt ontvangen, kunt u zich [hier afmelden](#). • U kunt ook uw [gegevens inzien en wijzigen](#). • Voor een goede ontvangst voegt u [activiteiten@haagsegeschiedenis.nl](mailto:activiteiten@haagsegeschiedenis.nl) toe aan uw adresboek.

